

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2024. № 5.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.5.38>

УДК 336.7

*Л. Г. Кльоба,
к. е. н., доцент кафедри фінансів, обліку та аналізу,
Інститут підприємництва та перспективних технологій
Національного університету «Львівська політехніка»
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0223-6802>*

УПРАВЛІННЯ СУТТЄВИМИ БАНКІВСЬКИМИ РИЗИКАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

*L. Kloba,
PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department
of Finance, Accounting and Analysis, Institute of Entrepreneurship
and Advanced Technologies, Lviv Polytechnic National University,*

MANAGEMENT OF ESSENTIAL BANKING RISKS UNDER THE CONDITIONS OF MARITAL STATE

У статті розглянуто суттєві банківські ризики в умовах воєнного стану та їх вплив на банківську систему України. Проаналізовано динаміку кількості банків України за останні п'ять років. Досліджено стан сучасної банківської системи за допомогою основних показників діяльності банків України. Розглянуто найбільш важливі ризики для банківських установ згідно з даними Національного банку України за даними 2023 року, а саме макроекономічний

ризик та кредитний ризик корпорацій. Проаналізовано карту ризиків банківського сектору України. Здійснено аналіз кредитного ризику, який є одним із ключових ризиків банківської системи. Досліджено, що кредитний, валютний ризик та ризик ліквідності мають тісний зв'язок у розвитку банківської системи, оскільки девальвація курсу національної валюти призводить до реалізації кредитного ризику.

Як показують дослідження у 2023 році спостерігається певна стабілізація та зниження рівнів ризиків ліквідності, прибутковості та кредитного ризику корпорацій. Розглянуто систему управління ризиками банку за допомогою схеми (верхньорівнева) організаційної структури банку щодо управління ризиками, яка включає модель трьох ліній захисту згідно "Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах" Національного банку України. Визначено необхідність створення комплексної, адекватної та ефективної системи управління ризиками для забезпечення стабільності у воєнний час. Акцентовується увага на важливості пристосування організаційних структур для ефективного управління ризиками під час воєнного стану.

The article considers significant banking risks in martial law conditions and their impact on the banking system of Ukraine. The dynamics of the number of banks in Ukraine over the past five years have been analyzed. The state of the modern banking system was studied using the main indicators of the activity of Ukrainian banks. The most important risks for banking institutions according to the data of the National Bank of Ukraine according to the data of 2023, namely macroeconomic risk and credit risk of corporations, are considered. The risk map of the banking sector of Ukraine was analyzed. An analysis of credit risk, which is one of the key risks of the banking system, was carried out. It has been studied that credit, currency risk, and liquidity risk have a close relationship in the development of the banking system since the devaluation of the national currency leads to the realization of credit risk.

As research shows, in 2023 there is a certain stabilization and reduction in the

levels of liquidity risks, profitability, and credit risk of corporations. The bank's risk management system was considered using the (top-level) organizational structure of the bank for risk management, which includes a model of three lines of protection according to the "Regulations on the organization of the risk management system in banks of Ukraine and banking groups" of the National Bank of Ukraine. The need to create a comprehensive, adequate, and effective risk management system to ensure stability in wartime was identified. Emphasis is placed on the importance of adapting organizational structures for effective risk management during martial law.

Ключові слова: *банківські ризики, банківська система, макроекономічний ризик, кредитний ризик, валютний ризик, ризик ліквідності, система управління ризиками.*

Keywords: *banking risks, banking system, macroeconomic risks, credit risks, currency risks, liquidity risks, and risk management systems.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. На сьогоднішній день банки України проводять свою діяльність в умовах економічної нестабільності та воєнного стану, що призводить до виникнення значної кількості ризиків. Банки щоденно стикаються з такими ризиками як: кредитний, валютний, процентний, операційний, ризик ліквідності та інші, які призведуть до втрати доходів або збільшення витрат, і в кінцевому підсумку, навіть до банкрутства. Важливе значення для функціонування економіки країни має банківська система, тому пошук шляхів мінімізації ризиків для її нормальної діяльності є важливою проблемою сучасних науковців.

Для існування та розвитку не тільки окремого банку, але й всієї банківської системи, необхідно мати ефективну систему управління ризиками.

Саме тому удосконалення системи управління суттєвими банківськими ризиками в умовах воєнного стану є надзвичайно актуальним питанням на сьогоднішній день, розв'язання якого дозволить забезпечити стабільність

банківської системи країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями управління ризиками в банківській системі займалися, як вітчизняні так і зарубіжні вчені, а саме: Бергер А., Деміргюч-Кант А., Мошіріан Ф., Саундерс А. [1]; Бессіс Дж. [2]; Боднар О.А., Тішечкіна К.В., Іваненко Г.Ю. [3]; Забчук Г., Іващук О. [4]; Коваленко В.В. [5]; Корват О.В., Шаповалова А.Ю. [6]; Фартон Д., Мартін А. [7]; Хаас Дж. [8] та інші. Водночас слід зазначити, що питання, які пов'язані з оцінкою ризиків та управлінням банківської системи в умовах воєнного стану в Україні, залишаються невирішеними.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження у визначенні основних ризиків, які виникають у банківській системі, їх змін в умовах воєнного стану та виявленні можливостей для покращення організаційних систем управління ризиками в банках з метою забезпечення стабільності банківської системи країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогоднішній день банки займають важливе місце в ринковій економіці та мають важливий вплив на соціально-економічний розвиток України. Увійшовши в світове конкурентне середовище, Україна змушена була зосередитися на підвищенні конкурентоспроможності та ефективності місцевих банківських установ у наданні фінансових послуг. Економічна ситуація в Україні ускладнилася через вплив військово-політичних чинників, що призвело до економічної кризи. Це спричинило збільшення дефіциту державного бюджету та зниження ділової активності суб'єктів господарювання.

Банки в Україні на даний час працюють в умовах воєнних дій, що спричинило до реалізації значних банківських ризиків, які безпосередньо мають вплив як на макроекономічну так і на фінансову стабільність в країні.

Банківська система у 2022 році зазнала збитків вперше за останні п'ять років через різке збільшення відрахувань до резервів. Так, спостерігаємо, що кількість банків за період 2019-2023 рр. скоротилася, як свідчать дані табл. 1.

Таблиця 1. Динаміка кількості банків України за період 2019-2023 рр.**(од.)**

Найменування	Станом на 01.01.:					Відхилення (+, -) 2023 р. до 2019 р.
	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.	
Кількість діючих банків	75	73	71	67	63	-12
з них: з іноземним капіталом	35	33	33	30	27	-8
у т.ч. зі 100% іноземним капіталом	23	23	23	22	19	-4

Джерело: складено автором на основі [9]

Відповідно з даними, які наведені у табл. 1 спостерігаємо, що протягом 2019-2023 рр. кількість банків в Україні має тенденцію до щорічного зменшення. Станом на 01.01.2024 року кількість діючих банків становила 63 одиниці, що на 12 одиниць менше порівняно на 01.01.2020 року. Поряд з цим, за аналізований період кількість банків з іноземним капіталом також мала тенденцію до зменшення на 7 одиниць і станом на 01.01.2024 року складала 27 одиниць, з них 19 банків зі 100% іноземний капітал, що на 4 банки менше порівняно на 01.01.2020 року.

Для дослідження стану сучасної банківської системи потрібно перш за все проаналізувати основні показники діяльності банків України за період 2019-2023 рр. (табл. 2).

Таблиця 2. Динаміка основних показників діяльності банків України за період 2019-2023 рр.**(млн грн)**

Найменування	Станом на 01.01.:					Відхилення (+, -) 2023 р. до 2019 р.
	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024	
Активи	1493298	1822841	2053232	2351678	2942806	1449508
Кредитний портфель	1033430	960597	1065347	1036213	1024852	-8578
Зобов'язання	1293377	1613381	1797718	2135838	2646009	1352632
Капітал	199921	209460	255514	215840	296797	96876

Джерело: складено автором на основі [9]

За даними табл. 2 спостерігаємо, що основні показники діяльності банків України за аналізований період мали тенденцію до зростання, однак

спостерігаємо, що на 01.01.2024 р. відбулося зменшився кредитного портфеля на 8578 млн грн. Обсяг активів банків України зростав протягом 2019-2023 рр., найбільший обсяг зростання (2942806 млн грн) спостерігаємо на 01.01.2024 року порівняно на 01.01.2020 роком. Зобов'язання банків України за аналізований період мали тенденцію до збільшення на 914417 млн грн. Також прослідковується зростання капіталу на 70099 млн грн.

Українські банки зазнали значних труднощів через початок російської агресії та війни проти нашої країни. Однак, виникають певні суттєві банківські ризики, які безпосередньо впливають на розвиток держави. Незважаючи на це, банки поступово адаптуються до нових умов.

Відповідно ключовим завданням системи управління ризиками банку є своєчасна ідентифікація факторів, що спричиняють або можуть призвести до зростання банківських ризиків та наростання кризового потенціалу, їх аналіз та прогнозування. Чітке розуміння природи банківських ризиків та їх кількісних характеристик дає можливість банкам за допомогою застосування адекватного інструментарію знижувати ймовірність їх виникнення або зменшувати масштаби втрат [10].

Найбільш важливими ризиками для банківських установ згідно з даними Національного банку України на грудень 2023 року [11] є макроекономічний ризик та кредитний ризик корпорацій. Також важливими є ризик прибутковості та валютний ризик, а ризик ліквідності є найменш значущим серед інших видів ризиків. Карта ризиків банківського сектору України зображена на рис. 1.

Як показано на рис. 1, найпомітніше зростання відбулося за макроекономічним ризиком (+2) та кредитним ризиком корпорацій (+2). Така зміна показує, що макроекономічний ризик та кредитний ризик корпорацій посилюється. Передусім це результат зростання дефіциту поточного рахунку. Втім ризик нівелюється міжнародною допомогою [11]. Також спостерігаємо зростання значення ризику капіталу до 5.

Спостерігаємо, що кредитний ризик домогосподарств не змінився. Так, якість роздрібного портфеля поступово поліпшується, однак очікування банків

відносно якості кредитів все ще стримані. також незмінним є валютний ризик. відповідно, ситуація на валютному ринку залишається стійкою а обсяг міжнародних резервів високий.

* НБУ оцінює ризики за шкалою від 1 до 10, де 1 – найнижчий рівень ризику, 10 – найвищий рівень ризику.

Оцінка відображає очікуваний стан на наступні 12 місяців.

Рис. 1. Карта ризиків банківського сектору України

Джерело: систематизовано автором на основі [11]

Рівень ризику прибутковості та ризику ліквідності знизився завдяки ефективній системі ризик-менеджменту банків та антикризовим заходам Національного банку України. Завдяки збільшенню процентних доходів та незначним цьогорічним відрахуванням у резерви, ризик прибутковості знизився на 2. Ризик ліквідності зменшився на 2, оскільки кошти клієнтів продовжують зростати, а коефіцієнт LCR значно перевищує встановлені нормативи.

З огляду на військову загрозу та діяльність економіки в умовах воєнного стану, кредитний ризик є одним із ключових ризиків банківської системи. Для аналізу кредитного ризику банківської системи необхідно дослідити обсяг кредитних операцій та частку непрацюючих кредитів банків України за період 2019-2023 рр. (табл. 3).

Таблиця 3. Динаміка кредитних операцій та частки непрацюючих кредитів банків України за період 2019-2023 рр.

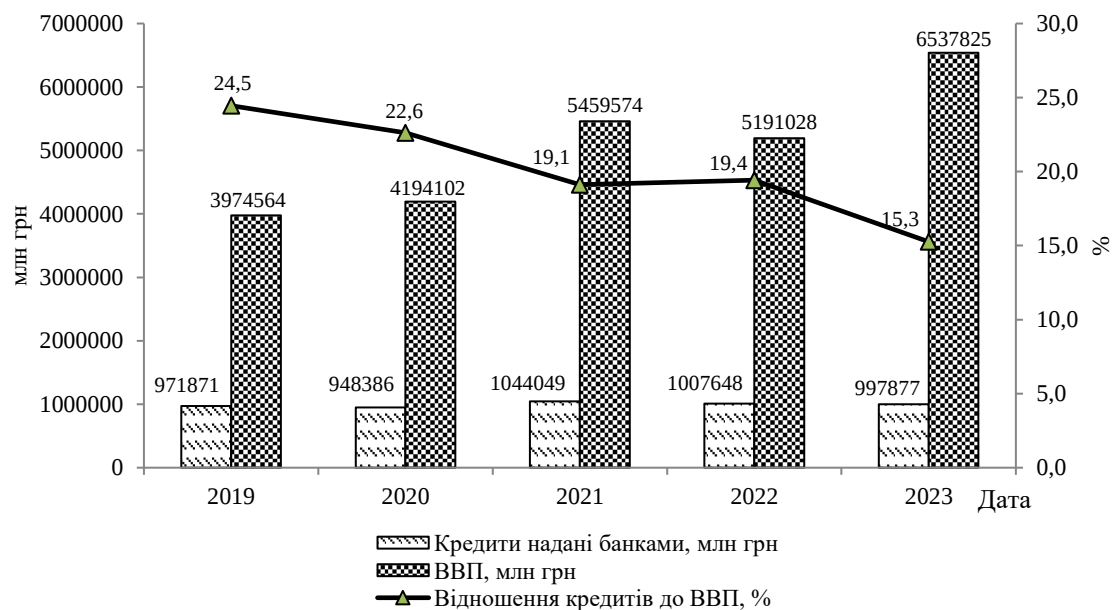
Найменування	01.01.2020р.	01.01.2021р.	01.01.2022р.	01.01.2023р.	01.01.2024р.	Відхилення (+, -) 2023 р. до 2019 р.
1	2	3	4	5	6	7
<i>Кредити корпоративному сектору, (млн грн)</i>	847259	795405	835658	847586	828444	-18815
непрацюючі кредити (млн грн)	456074	371157	301665	363321	365532	-90542
частка непрацюючих кредитів, %	53,83	46,66	36,10	42,87	44,12	-9,71
<i>Кредити фізичним особам (включно із фізичними особами-підприємцями), (млн грн)</i>	214252	208383	256291	224260	240825	26573
непрацюючі кредити, (млн грн)	73077	58230	43210	68272	56636	-16441
частка непрацюючих кредитів, %	34,11	27,94	16,86	30,44	23,52	-10,59
<i>Міжбанківські кредити, депозити (за виключенням коррахунків), (млн грн)</i>	31 368	34 057	30 581	36 917	43 144	11776
непрацюючі кредити, (млн грн)	946	984	256	4	0	-946
частка непрацюючих кредитів, %	3,02	2,89	0,84	0,01	0,00	-3,02
<i>Кредити органам державної влади та місцевого самоврядування, (млн грн)</i>	4717	11734	27037	24800	18361	13644
непрацюючі кредити, (млн грн)	683	0	0	507	191	-492
частка непрацюючих кредитів, %	14,48	0,00	0,00	2,04	1,04	-13,44
Всі кредити, (млн грн)	1097595	1049579	1149567	1133563	1130774	33179

Джерело: складено авторами на основі [12]

За даними табл. 3 спостерігаємо, що за період з 2019-2023 рр. зменшився обсяг кредитів, наданих корпоративному сектору на 18815 млн грн, однак зріс обсяг кредитів фізичним особам (на 26573 млн грн), органам державної влади та місцевого самоврядування (на 13644 млн грн), міжбанківських кредитів, депозитів (за виключенням коррахунків) (на 11776 млн грн). Протягом аналізованого періоду частка непрацюючих кредитів постійно зменшувалась, що було позитивним для банків України.

Під час воєнного стану кредитний ризик для банківської системи України

є незначним, оскільки кредитне навантаження на економіку у 2022 та 2023 роках також є незначним. Проведемо аналіз кредитного навантаження на ВВП України за 2019-2023 рр. за даними рис. 2.

Рис. 2. Кредитне навантаження на ВВП України за 2019-2023 рр.

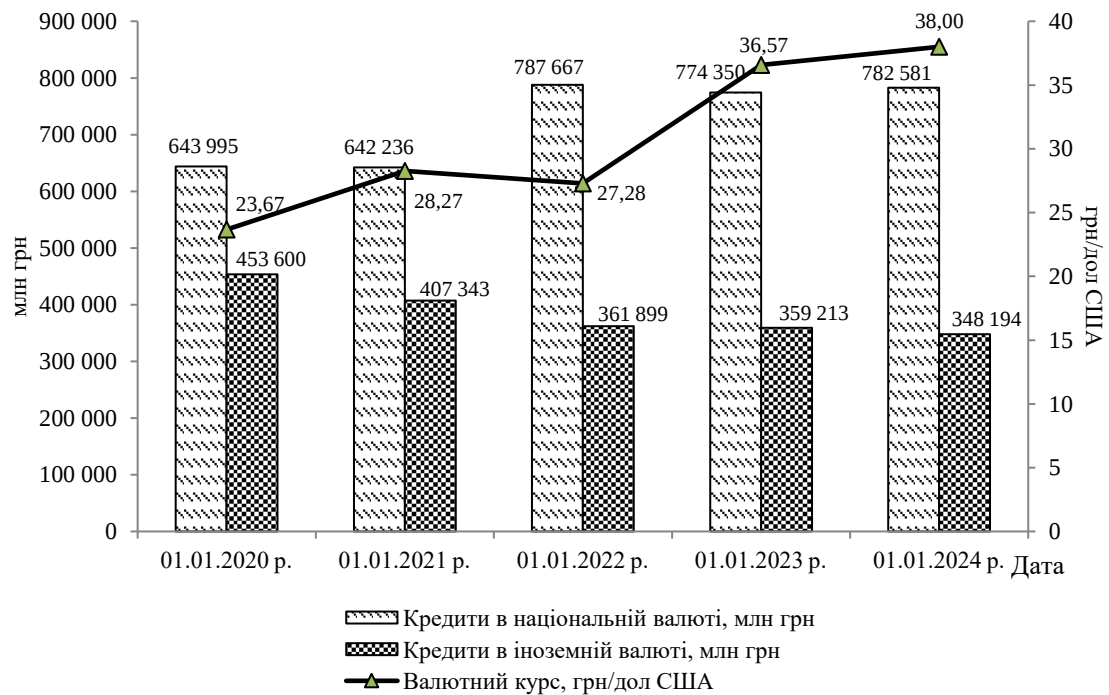
Джерело: систематизовано автором на основі [13; 14]

За даними рис. 3 спостерігаємо, що кредити надані банками за 2019-2023 рр. мали тенденцію до зростання з 971871 млн грн до 997877 млн грн, також відбулося зростання ВВП України до 6537825 млн грн у 2023 році порівняно з 2019 роком. Поряд з цим, спостерігаємо зниження відношення кредитів наданих банками до ВВП з 24,5 % у 2019 році до 15,3 % у 2023 році. Це означає, що обсяг кредитного навантаження на економіку країни зменшився.

Слід відмітити, що в умовах воєнного стану кредитні ресурси повинні бути основним джерелом відновлення економічного зростання, а не емісійне фінансування державного бюджету.

Можна стверджувати, що кредитний, валютний ризик та ризик ліквідності мають тісний зв'язок у розвитку банківської системи, оскільки девальвація курсу національної валюти призводить до реалізації кредитного ризику. Поряд з цим, потрібно врахувати, що горизонт для валютного ризику набагато коротший, ніж для кредитного. Здійснимо аналіз динаміки кредитів

наданих банками в економіку України у національній та іноземній валютах та валютного курсу за 2019-2023 рр. (рис. 3).

Рис. 3. Динаміка кредитів наданих банками в економіку України у національній та іноземній валютах та валютного курсу за 2019-2023 рр

Джерело: систематизовано автором на основі [13]

За даними рис. 4 спостерігаємо зростання кредитів в національній валюті з 643995 млн грн у 2019 році до 782581 млн грн у 2023 році, поряд з цим спостерігаємо зниження кредитів в іноземній валюті з 453600 млн грн у 2019 році до 348194 млн грн у 2023 році. Відповідно даних рис. 4 спостерігаємо, що за 2019-2023 рр. відбулося зростання валютного курсу з 23,68 грн/дол США у 2019 році до 38,00 грн/дол США у 2023 році.

Таким чином, коли гривня девальвується, це призводить до збільшення коштів, які банки повинні відраховувати в резерви під активні операції, а оскільки відрахування в резерви відбуваються за рахунок банків і збитки банків автоматично зростають. Початок кризи 2022 року відзначився тим, що обсяг кредитів, наданих банками в іноземній валюті, був найнижчим за останні п'ять років, що зменшило загрозу валютного і кредитного ризику для банків до мінімуму.

Проаналізуємо динаміку обсягів міжнародних резервів за 2019-2023 рр. за

даними рис. 4. Після початку повномасштабного вторгнення, спостерігається зменшення обсягу міжнародних резервів, як валових, так і чистих, порівняно з попереднім періодом до введення воєнного стану.

Рис. 4. Динаміка обсягів міжнародних резервів за 2019-2023 рр.

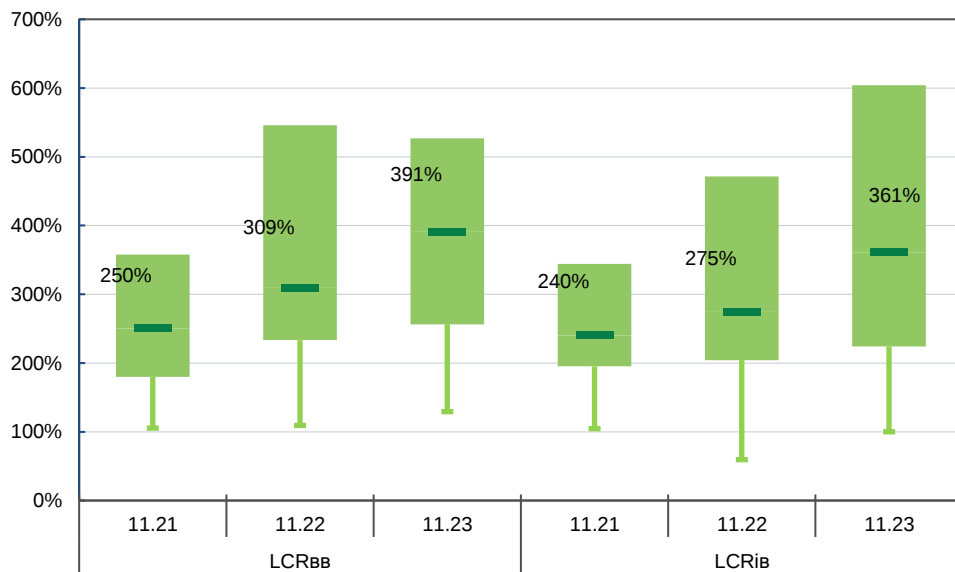
Джерело: систематизовано автором на основі [15]

За даними рис. 5 можна побачити зростаючу тенденцію в обсягах валових та чистих міжнародних резервів на 01.01.2024 року. Це пояснюється послідовною політикою економічної підтримки України з боку західних партнерів, зокрема, макрофінансовою допомогою від Європейського Союзу, розширеним фінансуванням Міжнародного валютного фонду, надходженнями від Сполучених Штатів Америки, а також успішним розміщенням валютних облігацій внутрішньої державної позики.

Ця тенденція призвела до зростання обсягу міжнародних резервів до 40,5 млрд дол. США на 01.01.2024 року, що є найвищим значенням за останні 5 років. Тому можна стверджувати, що на даний момент ризик зменшення золотовалютних резервів для України не є найважливішим і критичним питанням.

Початок воєнного стану спричинив масове вилучення коштів населенням з банків для придбання іноземної валюти, що призвело до збільшення ризику

ліквідності у банках. Коефіцієнти покриття ліквідністю в усіх валютах (LCR_{ВВ}) та в іноземних валютах (LCR_{Ів}) зображено на рис. 5.

У банках, платоспроможних на кожну звітну дату. Грані прямокутника – I та III квартилі розподілу. Лінія всередині прямокутника – медіана. Нижні лінії поза прямокутником – мінімум. Нормативне значення 100%.

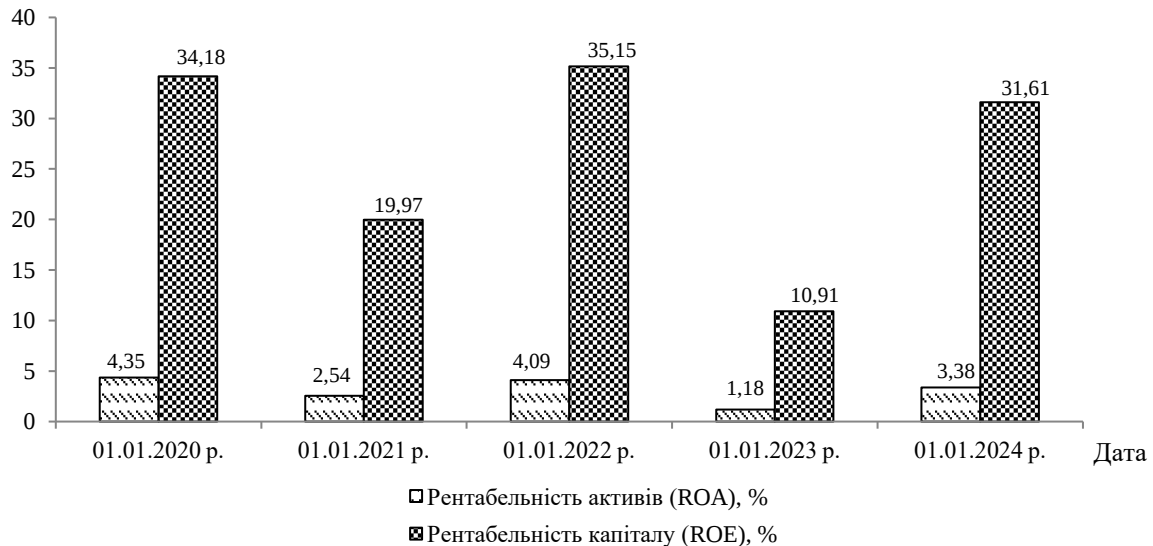
Рис. 5. Коефіцієнти покриття ліквідністю в усіх валютах (LCR_{ВВ}) та в іноземних валютах (LCR_{Ів})

Джерело: систематизовано автором на основі [11]

Стан ліквідності банківської системи не викликає занепокоєнь: припливи коштів населення та бізнесу до фінустанов тривають, коефіцієнти ліквідності значно перевищують мінімальні вимоги, структура високоліквідних активів диверсифікована. Триває зростання частки гривневих строкових коштів населення, питома вага валютних вкладів і далі знижується[11].

За даними рис. 6 коефіцієнти LCR зростають останні два роки та в разі перевищують нормативні вимоги. Обсяги високоліквідних активів (ВЛА) становлять майже 46% чистих активів. Їхня структура суттєво не змінюється – у гривневих ВЛА переважають депозитні сертифікати та ОВДП, а у валютних – кошти на коррахунках в іноземних банках. Частка останніх поступово зменшується з огляду на поетапне приведення вітчизняних вимог до структури ВЛА в іноземній валюті до європейських: виведення з їх складу коррахунків у банках. Попри те, що ризики ліквідності під час війни можуть реалізуватися, банки мають достатній запас міцності, аби їм протистояти [11].

Оскільки суспільство має негативні очікування щодо ринкового ризику в банківській системі України, а також через зниження рентабельності банківської діяльності, на нашу думку, ринковий ризик має найвищу ймовірність реалізації (рис. 6).

Рис. 6. Динаміка рентабельності капіталу (ROA) та рентабельності активів (ROE) банківської системи України за 2019-2023 рр.

Джерело: систематизовано автором на основі [16]

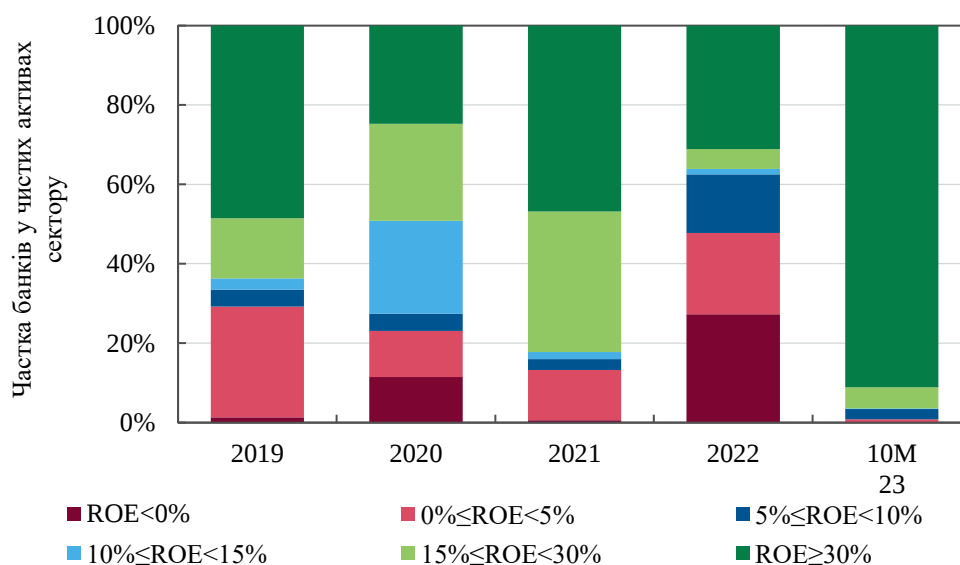
За даними рис. 7 спостерігаємо, що під час початку воєнного стану в Україні, рентабельність капіталу та активів банківської системи значно знизилася, досягнувши найменших значень (на 01.01.2023 р. рентабельність активів склала 1,18 %, а рентабельність капіталу 10,91 % відповідно). Це, перш за все, пов'язано з припиненням платежів та обслуговування кредитів на тимчасово окупованих територіях. Крім того, слід зазначити, що в умовах воєнного стану більшість банків України знизила відсоткову ставку за кредитами для домогосподарств та недепозитних корпорацій, що негативно вплинуло на їхню прибутковість.

Незважаючи на підвищення процентних ставок за кредитами для домогосподарств та корпорацій, негативні тенденції у рентабельності капіталу та активів банків можуть залишитися через зростання вартості ресурсів та зменшення процентної маржі. Тому виникає питання про необхідність впровадження доступних та довгострокових кредитів для рефінансування

банків. Незважаючи на те, що відсоткові ставки за кредитами домогосподарствам та небанківським корпораціям повернулися до довоєнного рівня, рентабельність сукупного капіталу та активів банків може продовжувати демонструвати негативну динаміку через зростання базових витрат та скорочення процентної маржі. Це знову повертає до питання необхідності запровадження дешевих, довгострокових кредитів рефінансування для банків.

Банки надалі генерують значні прибутки завдяки високим чистим процентним доходам та помірним відрахуванням до резервів. Через пом'якшення монетарної політики частка процентних доходів від безризикових активів у сукупних процентних доходах поступово скорочуватиметься. Знижується вартість фондування, що банки залучають від бізнесу, але за коштами фізичних осіб ставки залишаються високими. Чиста процентна маржа банків може скоротитися з поточних рекордних значень, але залишатиметься високою. Чистий комісійний дохід ще певний час залишатиметься пригніченим, зокрема через зниження тарифів. Ймовірно збільшення адміністративних витрат не створює загроз із огляду на високу ефективність банків [11].

Розподіл рентабельності капіталу за часткою активів банків України зображено на рис. 7.

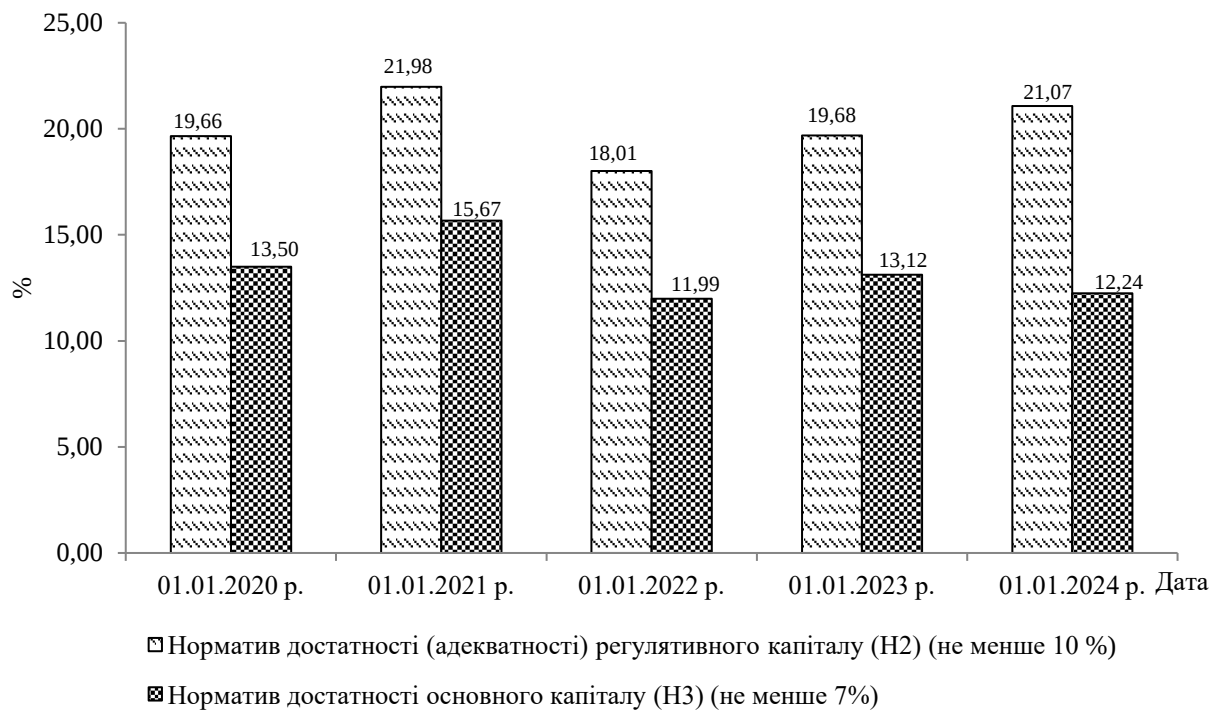
Рис. 7. Розподіл рентабельності капіталу за часткою активів банків України

Джерело: систематизовано автором на основі [11].

Банки – прибуткові та операційно ефективні Банки залишаються високоприбутковими та операційно ефективними. За десять місяців поточного року рентабельність капіталу банків, приведена до річного виміру, становила 56% (до врахування ефекту вищої ставки податку на прибуток). З рентабельністю капіталу понад 30% працювали банки, яким належало понад 90% активів сектору, – це найкращий історичний показник. За цей період чисті збитки отримали лише чотири банки, а операційно збиткових було дев'ять установ. Це маленькі фінустанови, активи яких сукупно не перевищують 1% активів сектору. Рушіями прибутковості залишаються значні процентні доходи через високу процентну маржу, висока операційна ефективність та дуже помірні витрати на формування резервів [11].

Одними з найважливіших показників, які відображають загальний стан банківської системи і дозволяють отримати перші сигнали про погіршення платоспроможності та фінансової стійкості банківської системи, є нормативи капіталу. Динаміка нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2) та нормативу достатності основного капіталу (Н3) банків України за 2019-2023 рр. зображено на рис. 8.

Банки нарощували капітал у другій половині 2023 року завдяки високим прибуткам. Оцінка стійкості, яку завершує Національний банк України, підтверджує достатність капіталу більшості банків та високий запас міцності системи: підвищені необхідні рівні капіталу встановлено лише для п'яти банків. Капітал банківського сектору очікувано зростатиме навіть за консервативних сценаріїв. Оподаткування “надприбутків” банків сповільнить нарощування капіталу, однак не становитиме загрози для системи. Відповідно є всі передумови для подальшого відновлення та запровадження нових вимог до капіталу [11].

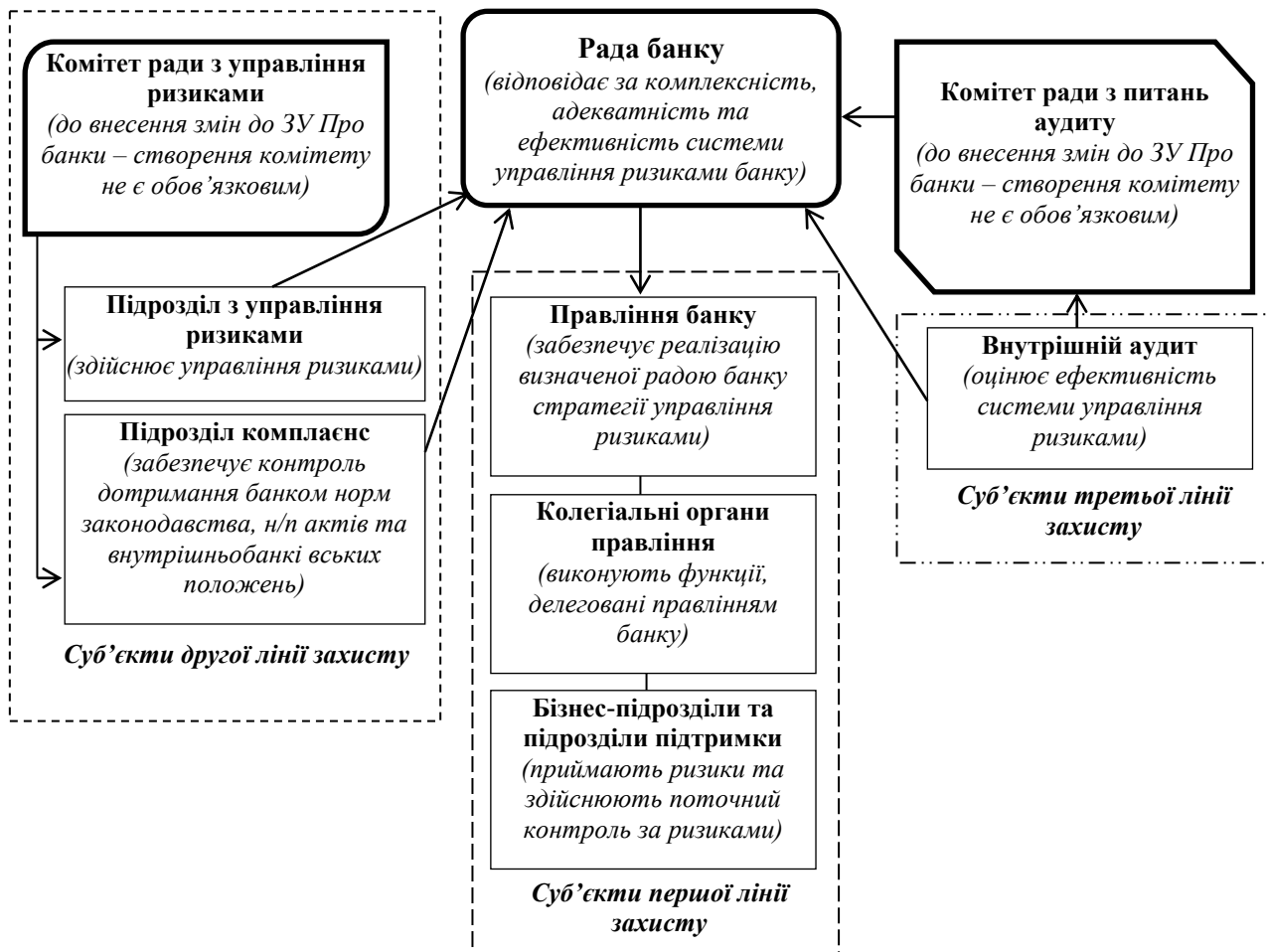
Рис. 8. Динаміка нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу (H2) та нормативу достатності основного капіталу (H3) банків України за 2019-2023 рр.

Джерело: систематизовано автором на основі [17]

За допомогою даних рис. 9 можна чітко побачити, що найнижчі значення нормативів основного та регулятивного капіталу спостерігалися на 01.01.2022 року.

У 2023 році банки й надалі нарощували капітал завдяки високому прибутку. Водночас активи, зважені на ризик, скорочувалися. Тривалий час знижувалися обсяги кредитного портфеля, що формує переважну частину ризикозважених активів. Також призупинено перерахунок розміру операційного ризику, що покривається капіталом. Тож показники адекватності капіталу вже більш ніж вдвічі перевищують нормативні значення. Середньозважений показник достатності основного капіталу становить майже 15%, а регулятивного – більше 25%. Із достатністю основного капіталу понад 12% (нормативне значення – 7%) працюють фінустанови, що мають понад дві третини активів сектору [11].

На моделі трьох ліній захисту, яка передбачає розподіл обов'язків між підрозділами банку будується система управління ризиками банку (рис. 9).

Рис. 9. Схема (верхньорівнева) організаційної структури банку щодо управління ризиками

Джерело: систематизовано автором на основі [18; 19; 20]

Рада банку несе повну відповідальність за створення комплексної, адекватної та ефективної системи управління ризиками, на які наражається банк у своїй діяльності. Для забезпечення належного управління ризиками рада банку повинна:

1) визначати та контролювати дотримання корпоративних цінностей банку, які базуються на здійсненні бізнесу на законних та етичних принципах, та постійно підтримувати високу культуру управління ризиками;

2) приділяти достатню кількість часу, зусиль і ресурсів для участі в управлінні ризиками банку та контролю за комплексністю, адекватністю та ефективністю системи управління ризиками;

3) створити та підтримувати на належному рівні організаційну структуру, інформаційну систему щодо управління ризиками та внутрішній контроль, що забезпечують ефективне управління ризиками;

4) забезпечувати, щоб політика винагороди в банку відповідала та сприяла ефективному управлінню ризиками, не стимулюючи прийняття надмірного рівня ризику;

5) установа випадків накладання заборони (вето) керівниками підрозділу з управління ризиками та підрозділу контролю за дотриманням норм (комплаєнс) на рішення правління банку, комітетів та інших колегіальних органів правління банку;

6) сприяти створенню регулярних та прозорих механізмів комунікації в банку [19].

Рада банку для реалізації своїх завдань виконує такі функції:

1) забезпечує функціонування та контроль за ефективністю системи управління ризиками;

2) затверджує внутрішньобанківські документи з питань управління ризиками (далі – внутрішньобанківські документи), перелік яких визначено в додатку 2 до цього Положення, та здійснює контроль за їх упровадженням, дотриманням та своєчасним оновленням (актуалізацією);

3) затверджує перелік лімітів (обмежень) щодо кожного виду ризику та процедуру ескалації порушень лімітів ризиків;

4) ухвалює рішення щодо запровадження значних змін у діяльності банку;

5) затверджує щороку та регулярно переглядає стратегію управління НПА (далі – стратегія НПА) та оперативний план; не рідше ніж один раз на три місяці відстежує прогрес, досягнутий за попередній період за всіма показниками, визначеними в стратегії НПА та оперативному плані і за потреби визначає додаткові заходи, необхідні для забезпечення реалізації цієї стратегії;

6) затверджує план відновлення діяльності (Recovery Plan) та забезпечує виконання функцій щодо відновлення діяльності банку;

7) затверджує призначення та звільнення керівників підрозділу з управління ризиками (CRO) та підрозділу контролю за дотриманням норм (комплаєнс) (CCO);

8) визначає характер, формат та обсяги інформації про ризики, розглядає управлінську звітність про ризики та, якщо профіль ризику банку не відповідає затвердженому ризик-апетиту невідкладно приймає рішення щодо застосування адекватних заходів для пом'якшення ризиків;

9) уживає заходів щодо запобігання конфліктам інтересів у банку, сприяє їх врегулюванню та повідомляє Національний банк про конфлікти інтересів, що виникають у банку [19].

Банк може забезпечити розподіл обов'язків співробітників таким чином, щоб мінімізувати ризики від несанкціонованих операцій, шахрайських дій, маніпуляцій з даними та порушень законодавства. Це досягається за допомогою трилінійної системи захисту, яка забезпечує надійність фінансової інформації та дотримання нормативно-правових актів НБУ та законодавства України.

Отже, підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок про ризики банківської діяльності в умовах воєнного стану. Оскільки проведення політики інфляційного таргетування шляхом обмеження банківського кредитування та створення умов для накопичення короткострокової депозитної бази дозволило досягнути стабільності банківської системи та зменшити ризики банківської діяльності, не враховуючи потреб кредитного забезпечення економічного зростання.

Проте, воєнний стан потребує прямого фінансування державного бюджету з боку Національного банку України. Відповідно, це призводить до девальвації національної валюти і збільшення інфляції. Інфляція, в свою чергу, зменшує темпи зростання депозитної бази банків і підвищує її короткостроковість та вартість. В результаті цього може виникнути криза ліквідності та функціональності банківської системи, оскільки банківська

система поступово втрачатиме здатність виконувати функції фінансового посередництва.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. У 2022 році війна призвела до значного зростання ризиків для банківського сектору, зокрема макроекономічних та кредитних. Проте, ризик ліквідності залишався низьким, що свідчить про успішність антикризового управління ліквідністю.

Оцінка ризиків в умовах воєнного стану показує, що ризик ліквідності, ризик прибутковості та корпоративний кредитний ризик знизилися та залишаються відносно стабільними. Окрім фінансових ризиків, Національний банк України згідно "Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах" визначив необхідність створення комплексної, адекватної та ефективної системи управління ризиками для забезпечення стабільності у воєнний час.

Банки України активно застосовують ефективні заходи для управління ризиками, враховуючи зміни в операційному середовищі. Вони також використовують інструменти оцінювання, регулювання та контролю, що сприяють зниженню ризиків та забезпечують відповідний рівень управління капіталом та ліквідністю на основі сформованої організаційної структури щодо управління ризиками.

Отже, Національний банк України має переглянути основи грошово-кредитної політики та банківського нагляду з метою підтримки кредитного забезпечення реального сектору. Це сприятиме створенню нових робочих місць, розвитку внутрішнього виробництва і подоланню інфляційно-девальваційних тенденцій. Головна мета - досягнути макроекономічної та макрофінансової стабільності, зберігаючи позитивні тенденції економічного зростання.

Література

1. Berger A.N. et al. The way forward for banks during the COVID-19 crisis and beyond: Government and central bank responses, threats to the global banking industry. Elsevier Public Health Emergency Collection. 2021. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8418321/> (дата звернення: 18.04.2024)
2. Bessis, J. (2015). Risk management in banking (4th ed.). John Wiley & Sons.
3. Боднар О.А., Тішечкіна К.В., Іваненко Г.Ю. Управління та засоби мінімізації кредитного ризику банку. *Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Econ.* 2019. Вип. 15. С. 21–26.
4. Забчук Г., Івашук О. Ризики банківської системи України в умовах воєнного стану. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації.* 2022. Випуск 1—2. С. 50—61.
5. Коваленко В.В. Нові нормативи ліквідності в системі ризик-орієнтованого нагляду за діяльністю банків України. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка».* 2020. URL: <http://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/17> (дата звернення: 18.04.2024).
6. Корват О.В., Шаповалова А.Ю. Управління валютним ризиком банку: якісний аспект. *Східна Європа економіка, бізнес та управління.* 2018. Вип. 1, № 12. С. 335–338.
7. Furton G., Martin A. Beyond market failure and government failure. Public Choice. Springer New York LLC, 2019. Vol 178, № 1–2. P. 197–216.
8. Haas J. Central bank responses to COVID-19. Econ. Synopses. 2020. Vol 23. P. 1–5.
9. Національний банк України. Основні показники діяльності банків України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (дата звернення: 19.04.2024).
10. Павленко Л. Д. Ризики банків України та організаційна система управління ними в умовах воєнного стану / Л. Д. Павленко, О. А. Криклій, О. В. Чумак // Журнал Інвестиції: практика та досвід. Серія: Економічна наука. – 2024. – № 5. – С. 126–132.

11. Національний банк України. Звіт про фінансову стабільність, грудень 2023 року. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zvit-pro-finansovu-stabilnist-gruden-2023-roku> (дата звернення: 18.04.2024).

12. Національний банк України. Обсяги активних операцій та частка непрацюючих активів. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (дата звернення: 19.04.2024).

13. Статистика фінансового сектору. Офіційний сайт Національного банку України. 2022. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial> (дата звернення: 18.04.2024).

14. Валовий внутрішній продукт у фактичних цінах. Офіційний сайт Державної служби статистики України. 2023. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 18.04.2024).

15. Національний банк України. Міжнародні резерви. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/international-reserves-allinfo> (дата звернення: 19.04.2024).

16. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/> (дата звернення: 18.04.2024).

17. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua> (дата звернення: 18.04.2024).

18. Організаційна структура системи управління ризиками. URL: https://bank.gov.ua/admin/uploads/article/Organizacijna_struktura_sistemi_upravlinnya_rizikami_2018-09-18_19_pr.pdf?v=6 (дата звернення: 18.04.2024).

19. Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18#Text> (дата звернення: 19.04.2024).

20. Про організацію системи внутрішнього контролю в банках України та банківських групах. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0088500-19#Text>

References

1. Berger A.N., Demirgüç-Kunt A., Moshirian F., and Saundersd A. (2021), “The way forward for banks during the COVID-19 crisis and beyond: Government and central bank responses, threats to the global banking industry”, *Elsevier Public*

Health Emergency Collection, [Online], available at: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC841832> (Accessed 10 April 2024).

2. Bessis, J. (2015), *Risk management in banking*, 4th ed., John Wiley & Sons, Hoboken, USA.

3. Bodnar O.A., Tishechkina K.V., and Ivanenko G.Yu. (2019), “Management and means of minimizing the bank's credit risk”, *Modern Economics*, vol. 15, pp. 21–26. [Online], available at: <http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/6161> (Accessed 10 April 2024).

4. Zabchuk, G. and Ivashchuk O.(2022), "Risks of the banking system of Ukraine under martial law", *Institute of accounting, control, and analysis in the context of globalization*, vol.1—2, pp.50—61.

5. Kovalenko V.V. (2020), “New liquidity standards in the system of risk-oriented supervision of Ukrainian banks”, *Efektynvna ekonomika*, [Online], available at: <http://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/17> (Accessed 10 April 2024).

6. Korvat O.V., i Shapovalova A.Yu. (2018), “Bank currency risk management: a qualitative aspect”, *Sxidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnya*, vol. 1(12), pp. 335–38, available at: http://www.easterneurope-bm.in.ua/journal/12_2018/12_2018.pdf#page=336 (Accessed 10 April 2024).

7. Furton G., i Martin A. (2019), “Beyond market failure and government failure”, *Public Choice*, vol. 178(1–2), pp. 197–216, [Online], available at: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11127-018-0623-4> (Accessed 10 April 2024).

8. Haas, J. (2020), “Central bank responses to COVID-19”, *Economic Synopses*, vol. 23, pp. 1–5, [Online], available at: <https://files.stlouisfed.org/research/publications/economic-synopses/2020/04/21/central-bank-responses-to-covid-19.pdf> (Accessed 10 April 2024).

9. National Bank of Ukraine (2022), “Main performance indicators of Ukrainian banks”, [Online], available at: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (Accessed 10 April 2024).

10. Pavlenko L. D., Kryklii O. A. and Chumak O. V. (2024), “Risks of banks of Ukraine and the organizational system of their management in the conditions of martial law”, *Zhurnal Investytsii: praktyka ta dosvid. Seriia: Ekonomichna nauka*, vol. 5, pp. 126–132.

11. National Bank of Ukraine (2023), “Financial Stability Report, December 2023”, [Online], available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zvit-pro-finansovu-stabilnist-gruden-2023-roku> (Accessed 10 April 2024).
12. National Bank of Ukraine (2024), “Volumes of active operations and the share of non-performing assets”, [Online], available at: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (Accessed 10 April 2024).
13. National Bank of Ukraine (2022), “Statistics of the financial sector”, [Online], available at: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial> (Accessed 10 April 2024).
14. State Statistics Service of Ukraine (2023), “Gross domestic product in actual prices”, [Online], available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 10 April 2024).
15. National Bank of Ukraine (2024), “International reserves”, [Online], available at: <https://bank.gov.ua/ua/markets/international-reserves-allinfo> (Accessed 10 April 2024).
16. MinFin (2024), [Online], available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/> (Accessed 10 April 2024)
17. Official website of the National Bank of Ukraine (2024), [Online], available at: <https://bank.gov.ua> (Accessed 10 April 2024).
18. National Bank of Ukraine (2018), “Organizational structure of the risk management system”, [Online], available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Organizacijna_struktura_sistemi_upravlin_nya_rizikami_2018-09-18_19_pr.pdf?v=6 (Accessed 10 April 2024).
19. National Bank of Ukraine (2018), “The Organization of the Risk Management System in Banks of Ukraine and Banking Groups”, [Online], available at: https://zakon.ra_da.gov.ua/laws/show/v0064500_18#Text (Accessed 10 April 2024).
20. National Bank of Ukraine (2019), “About the organization of the internal control system in Ukrainian banks and banking groups”, [Online], available at: https://za_kon.rada.gov.ua/laws/show/v0088500_19#Text (Accessed 10 April 2024)

Стаття надійшла до редакції 22.04.2024 р.